

DOŚWIADCZYĆ (260) *vb pf*

doświadczyć (178), **doświadszyć** (76), **doświaczczyc** (6); doświadczyć *BierEz* (2), *BartBydę* (2), *FalZioł* (9), *GlabGad* (2), *LibLeg*, *RejPs* (7), *SeklWyzn*, *SeklKat* (2), *RejKup*, *GroicPorz*, *KrowObr* (5), *OrzList*, *UstPr*, *OrzRozm*, *KwiatKsiąż* (2), *GrzegŚm*, *Mącz* (18), *OrzQuin* (3), *SienLek*, *HistRzym* (2), *KuczbKat* (2), *BietSpr* (2), *WujJud* (2), *WujJudConf*, *BudBib* (6), *BudNT*, *CzechRozm* (8), *ModrzBaz* (2), *Calag*, *KochPs* (2), *SkarŻyw*, *StryjKron* (2), *CzechEp* (4), *NiemObr* (3), *KochPieś*, *PudłFr* (2), *ArtKanc* (3), *ActReg*, *GostGosp* (5), *GrabowSet*, *LatHar* (4), *WujNT* (6), *SarnStat* (3), *PowodPr* (2), *VotSzl*, *CiekPotr* (3), *GosłCast* (2); doświadszyć *OpecŻywList*, *HistJóz* (3), *March*² (4), *HistAl*, *KromRozm II*, *DiarDop*, *LubPs* (3), *RejZwierz* (7), *RejAp*, *GórnDworz* (3), *PaprpPan* (20), *Phil*; doświaczczyc *ZapKości*, *Calep*; doświadczyć : doświadszyć *RejJóz* (1 : 5), *RejWiz* (2 : 1), *Leop* (1 : 1), *BibRadz* (6 : 3), *BielKron* (15 : 2), *RejPos* (7 : 16), *HistLan* (1 : 2), *RejZwierz* (3 : 2); doświadczyć : doświaczczyc *WróbŻołt* (3 : 2), *MWilKHist* (1 : 1), *CzahTr* (3 : 1).

-dcz- (164), -dsz- (67), -tcz- (10), -tsz- (11), -tc- (1), -cz- (6).

o jasne; -a- (126), -ã- (86); -a- *OpecŻywList*, *HistAl*, *OrzList*, *RejZwierz* (6), *BibRadz* (9), *RejAp*, *OrzRozm*, *GrzegRóżn*, *OrzQuin* (3), *RejPos* (23), *HistLan* (3), *RejZwierz* (4), *BielSpr* (2), *GórnDworz* (3), *PaprpPan* (16), *PudłFr* (2), *ArtKanc* (3), *Phil*, *WujNT* (6), *VotSzl*; -ã- *RejPs* (7), *GroicPorz*, *KrowObr* (5), *UstPraw*, *SienLek*, *HistRzym* (2), *KuczbKat* (2), *WujJud* (2), *WujJudConf*, *BudBib* (5), *BudNT*, *BierEz* (2), *Calag*, *KochPs*, *MWilKHist*, *KochPieś*, *GostGosp* (5), *GrabowSet*, *PowodPr* (2), *CiekPotr* (3), *CzahTr* (4); -a- : -ã- *March*² (2 : 2), *KromRozm II* (1 : 1), *LubPs* (1 : 1), *RejWiz* (1 : 2), *Leop* (1 : 1), *BielKron* (2 : 15), *KwiatKsiąż* (1 : 1), *Mącz* (15 : 2), *CzechRozm* (3 : 5), *ModrzBaz* (1 : 1), *StryjKron* (1 : 1), *CzechEp* (1 : 3), *NiemObr* (2 : 1), *LatHar* (3 : 1), *SarnStat* (1 : 2), *GosłCast* (1 : 1); *imp 2 sg* -ã- (6), -a- (6).

inf doświadczyć (72). *♦ fut 1 sg* doświadczę (6). *♦ 2 sg* doświadczysz (13). *♦ 3 sg* doświadczy (13). *♦ 1 pl* doświadczymy (2) *BibRadz*, *BudBib*, doświadcz(e)my (1) *GlabGad*. *♦ 2 pl* doświadczy(e) (2). *♦ 3 pl* doświadczą (1). *♦ praet 1 sg m* doświadczyłem (3), -em, -m doświadczył (17), ja doświadczył (1) *RejJóz* G3; -em (1), -(e)m (2). *f* -m doświadczyła (1). *♦ 2 sg m* doświadczyłeś (9), -eś, -ś doświadczył (5). *♦ 3 sg m* doświadczył (17), doświadcz(e)ł (1) *Calep*. *f* doświadczyła (1). *♦ 1 pl m pers* doświadczyli(ś)my (5), -(s)my doświadczyli (3), -chmy doświadczyli (7), -(s)my doświadczeni (1); -yl-, -yli (15), -(e)li (1) *LibLeg*; -(s)my *LibLeg*, *BielKron*, *GrzegRóżn*, *OrzQuin*, *NiemObr*, *WujNT*, *SarnStat* (3), -chmy *HistJóz*, *RejWiz*, *RejAp*, *RejPos* (2), *RejZwierz*, *VotSzl*. *♦ 2 pl m pers* -ście doświadczyli (2). *♦ 3 pl m pers* doświadczyli (13), doświadczeni (1); -yli : -eli *KwiatKsiąż* (1 : 1). *♦ plusq 3 sg m* był doświadczył (1). *♦ imp 2 sg* doświadcź (14); -ã- (6), -a- (6), -(a)- (2); -ã- *Mącz*, *RejZwierz*, *BudBib*, *KochPs*, *SkarŻyw*, *MWilKHist*, -a- *LubPs*, *RejZwierz*, *PaprpPan* (4). *♦ 3 sg* niech(aj) doświadczy (11). *♦ 1 pl* doświadczy (2). *♦ 2 pl* doświadcźcie (2). *♦ 3 pl* niech doświadczą (1). *♦ con 1 sg m* bych doświadczył (3) *BielKron*, *RejPos*, *MWilKHist*. *♦ 3 sg m* by doświadczył, doświadczyłby (13). *♦ 3 pl m pers* by doświadczyli (2). *♦ con praet 3 sg m* by był doświadczył (1). *♦ impers praet* doświadczone (4), doświadczyło się (1). *♦ part praet act* doświadczywszy (7).

Sł stp notuje, *Cn brak*, *Linde XVI – XVIII w.* także *s.v.* doświadczony.

1. *Poddać kogoś próbie* (czasem domyślnie przez wystawienie na ciężkie przeżycie, zesłanie cierpień itp.); *wypróbować coś; zbadać; sprawdzić; odróżnić, rozróżnić; probare BartBydg, Mącz; tentare Mącz, Calag; excutere, experiri, explorare, exquirere, inspicere, periclitari, comperire Mącz (215) : Discutio, subtiliter indagare, badacz, doswyatczicz, disiungere, quater. BartBydg 218, 123b; FalZioł V 110, 110v; WróbŻółt 94/9; Exploro, Wypłakác/ Wyłkác. Et Metaph. Wywiedźec fie/ Wyłperowác/ Wyłudźic/ Też Doświadczić. Mącz 306b, 16d, 291d, 482d, 510c; PaprPan D3v, X4; Calag 513a; Niech kto chce doświadczy/ á dozna czyiá prawdá CzechEp 222; GostGosp 62; LatHar 456.*

doświadczyć czego (12), kogo (1): FalZioł V 75, 97v; RejPs 206; Bom ia iey [Achizy] tak doświadczyła Y zdrowia bych iey wierzyła RejJóz F3v; Mącz 448d; RejPos 157; RejZwierc 146v; BudBib Dan 1/12; MWilkHist L2. Cf doświadczyć czego czym.

doświadczyć czego czym (3): OrzQuin Aa4; á rzeczy tych/ o których fie rozmawia/ łowem BOżym doświadczyć CzechRozm 205, 223v.

doświadczyć kogo (G a. A) (54): Doświacz mie panie boże [Proba me, Domine] á racz mię kufić WróbŻółt 25/2, H8v; RejPs 121v; LubPs Cv, Gv, Y; BibRadz Sap 2/19; BielKron 169; Fac periculum in literis, Skofztuy/ łprobuy/ doświadcz go w náukach. Mącz 291d, 509b; HistRzym 117; bo pewnie Pan ábo cie doświadczyć chce w ítałości twej/ ábo cie pokárác RejPos 253, 49v, 126v; BudBib Deut 8/2, Sap 2/19, Ps 139/1; BudNT Apoc 3/10; PaprPan Z [2 r.], Z3v [2 r.]; KochPs 36; á przyftawá doświadczyć káżdego/ áby w nim nie wátpić. GostGosp 14; WujNT 607, 756. Cf Ze zdaniem dopełnieniowym, »ogniem doświadczyć«, »doświadczyć sam(ego) siebie«.

doświadczyć czym (10): KrowObr 87v; Leop Ps 65/10; BibRadz Sap 2/19; Potwarzá y męczeńiem doświadczy my go [interrogemus eum] ábychmy doznali íkromności iego BudBib Sap 2/19. Cf doświadczyć czego czym, Zwroty.

doświadczyć w czym (11): LubPs Y; y niechay ielzche raz doświadcźę w tey wełnie [tentabo nunc tantum semel in vellere] BibRadz Iud 6/39; Mącz 291d, 509b; RejPos 49v, 126v, 253; RejZwierc 40v; PaprPan Z3v. Cf Zwroty.

Ze zdaniem dopełnieniowym [jeśli (5), co (2), iże (1), jako (1), -li (1)] (10): HistJóz C3v; BielKron 17; Explorare portas civitatis, Doświadczić/ Powáchác co fie dzieye w bránách mieśckich. Mącz 306b, 323c, 336d, 339b, 406a; Iuż doświadcźę iegli wola Boża/ ábych mu [kowalowi] thy pieniądze wrocił. HistRzym 121; GostGosp 114; PowodPr 26.

Zwroty: bibl. »[kogo] ogniem doświadczyć, jako złota w ogniu (by w ogniu) doświadczyć, ogień doświadczy« [szyk zmienny] (3 : 2 : 2): WróbŻółt 16/3; Wízelkiego człowieka/ iaki wczýnek íeft ogien doświadczy. SeklWyzn G; KrowObr 87v; doświadcłłyeś nas ogniem [igne nos examinasti] Leop Ps 65/10; BibRadz 1.Cor 3/13; Doświadczyłeś mię by w ogniu złotá KochPs 21; PowodPr 6.

»doświadczyć sam(ego) siebie, sam w sobie« [szyk zmienny] (11 : 1) (12): SeklKat Y; KrowObr 202 [2 r.], 202v; RejZwierc 40v; WujJud 258v; WujJudConf 177; CzechRozm 268, 268v; ArtKanc N7; Niechayże doświadczy łámega siebie człowiek WujNT 1.Cor 11/28, s. 607.

Szeregi: »doświadczyć i doznać« [szyk 1 : 1] (2): RejPs 206; IEhowo doświadczyłeś mię/ y doznałeś [Domine investigasti me, et cognovisti]. BudBib Ps 139/1.

»doświadczyć a pokusić« (1): Doświadcłłże łam a pokuś pánie mnie nędznego LubPs Gv.

»spróbować i doświadczyć« (1): Potrzebá też ieft tego nieodmienna káždemu/ áby fie [...] pilnie íam wíobie pierwey íprobował y doświadczył. *WujJudConf* 177.

»trapić i doświadczyć« (1): A pomni wízytkę drogę/ którą cie wiodł Iehowá Bog twoy/ (przes) te czterdzieści lat/ po pułzczy/ áby cie trapił y doświadczył [*ad affligendum te (marg) ut affligeret ut tentaret (-) ad tentandum te*] *BudBib Deut* 8/2.

W przen (30) :

doświadczyć czego (29): *LubPs* P3v; doświádfz męftwá íwego. *RejZwierz* 18; *OrzRozm* Rv; *Experiri fidem amici*, Doświádfzić przyiáźni przyiacielskiey. *Mącz* 279a; ná wierne [*Pan*] przepułzcza vpadki/ áby doświádfzywízy ítałości ich/ rozmnażał pociechy ich *RejPos* 51, 23v, 49, 50, 188v, 204 (8); *KuczKat* 425; *RejZwierc* 124v; *BielSpr* 38, 42; *PaprPan* C4, Gv [2 r.]; Vczyńku íwego niech doświádfczy [*probat*] káždy *ModrzBaz* 58v, [41]; *ArtKanc* N18. *Cf doświadczyć czego w kim, w czym; Fraza, Zwrot.*

doświadczyć czego w kim, w czym (2): *RejPos* 75; Poydę á doświádfcę też y w drugiey tey cnoty. *HistLan* A4.

doświadczyć czym [w tym czego czym (1)] (2): *RejPos* 188v; álebych fie ná heretyctwie mogli omylić/ niedoświádfczywízy wprzod íłowem Bożym porzádfnie *CzechEp* 45.

Fraza: »Pan Bog doświádfczy [*czego*]« (1): A tu Pan Bog doświádfzył ítałości wiernych íwoich *RejPos* 50.

Zwrot: bibl. »doświadczyć serca« (4): *WróbŻółt* 16/6; Doświádfczyłes íercá mego [*Probasti cor meum*] *Leop Ps* 16/3; *BibRadz Ier* 12/3; *LatHar* 442.

a. *Przekonać się, upewnić się, przyjść do wniosku, dowiedzieć się; zobaczyć, spostrzec, zaobserwować, stwierdzić, znaleźć coś u kogoś; cognitum habere* *Mącz* (103) : gdy fie przyda czo gorącego w vfta wíóżyć richley zatłumifz onę goráczofł zathworzywízy wargi, niż kiedy by wiatr w fie wpułzczał, [...] Nie wierzyfzli możefz doświádfczyć. *GlabGad* G5v; *OrzList* i2v; *BibRadz Gen* 22/12 *marg*; *BielKron* 100v, 249; *Cognitum habere*, Doznáć/ Doświádfzić. *Mącz* 251a, 340d; *HistLan* E2; *PaprPan* Hv, Kv, M4v, N2; *CzechEp* [395].

doświadczyć czego (54), *kogo* (5) (59): *BierEz* E4; *FalZiół* I 117c, IV 38b, V 89v; *RejPs* 49, 207 [2 r.]; *RejFóz* D6, G3, H8v; *KromRozm II* t4v; *GroicPorz* B4; *KrowObr* 219v; *RejWiz* 22v; *RejZwierz* 35, 60, 65v, 110v; *BielKron* 28, 102v, 104, 242v, 442, 452v; *GrzegRóżn* E3v; *Observatum*, Doznano y Doświádfczono tego. *Mącz* 389b; *OrzQuin* Q, R; *SienLek* 107; *GórnDworz* C5v, Aa3; *RejPos* 118, 190v; *RejZwierz* 50; *WujJud* 89v; *CzechRozm* 128v; *PaprPan* C3, Dv, Q2v; wierz [*Thoma*] á w moy bok rękę íwoie wíóży/ [...] niewierzyfzyli/ doświádfże tego íam. *MWilKHist* L2v; *CzechEp* [395]; *PudłFr* 43; *LatHar* 456; *WujNT* 2. *Cor* 8/22. *Cf doświadczyć czego z czego; czego czym; czego na czym, na kim; czego nad kim, Ze zdaniem.*

doświadczyć czego z czego (1): Doświádfczyfz tego s prochu co bywa w rucznicy *RejWiz* 151v.

doświadczyć czego czym (4): *RejPos* 190v; A ía chcąc wízyftkiego y dowodem pífmá/ y wíáfná bytnościá doświádfczyf/ [...] íáchałem [...] do Kloipedy *StryjKron* 72; *NiemObr* 3; *ActReg* 170.

doświadczyć czego na czym, na kim (3): To Galienus íwiádfczy cze⁸⁰ był íam doświádfzył ná íednym dziecięcú *FalZiół* I 97c; *RejPos* 127v; *SkarŻyw* 162.

doświadczyć czego nad kim (1): O czym iáko náłz Páweł piŕze (ktory teŕ Zydem bęďac tego náď łobá doświadczył) wiełz dobrze *CzechRozm* 123v.

Ze zdaniem dopełnieniowym [w tym z zapowiednikiem: tego (6); co (2), iż (8), jeśli (7), że (4), inne wskaźniki (5)] (31): *LibLeg* 8/133; Ano ludzie wiele kroć doświadczyli tego Ze łie barzo trudno wóthrzędz łotra domowego *RejJóz* G3v; *KromRozm II* t2v; *DiarDop* 101; LEw Cefarz chciał doświadczyć/ co łtroŕe działáli *RejZwierz* 20v, 82v; *BibRadz* 1.Reg 8/43, *Sap* 2/17; *BielKron* 32v, 79, 123 [2 r.], 332; *GórnDworz* Dd5v; *RejPos* 4v, 256, 292; *BudBib Sap* 2/17; *CzechRozm* 67v, 134; Doświadczył Sokoł Gryffá/ iákiéy iełt dŕielności *PudłFr* 43; A ma doświadczyć przez pewne widze łwoie [...] co ná ktore pole wyłieię *GostGosp* 150, 4; *LatHar* 240; *WujNT* 2.Cor 8/22; A bowiełm widzimy to ná oko/ y doświadczyliłmy [*et certo certius experimur JanStat* 215] tego dobrze/ iáko Paryŕ [...] wólyłtkę Fráncię zdobi *SarnStat* 195, 577, 649; *VotSzl* C3.

Szeregi: »dopatrzyć a doświadczyć« (1): A wielki łtan gďzieby łie thákiego dopátrzył á doświadczył práwego á ŕyczliwego cŕłowieká iŕby mu prawďę mowił *RejZwierc* 50v.

»doświadczyć a (i) ogláďac« [*szyk 1 : 1*] (2): Iŕ Thomáŕzu ogláďaleł mnie y doświadczyłeł/ toŕeł wwierzył [*Quia vidisti me, Thoma, credidisti Vulg Ioann* 20/19]. *RejPos* 118, 207v.

»poznać i doświadczyć« (2): ma Wálzá C. I. poznać y doświadczyć/ iŕ I. M. Turecki Cefarz/ o tym łie piecŕołuie coby ku pokoiowi przyiáŕnie y miłóci łtaróciám z obopolnym łłuŕyło. *BielKron* 332; *KuczbKat* 425.

W przén [czego (8) kogo (1)] (9) : brata wálzego [...] do mnye przywyedzcye [...] a iŕbych mógl doświadczyłt prawdy wálzey *HistJóz* C2v; *RejKup* t7v; *HistLan* C2v; *ZapKóscier* 1582/32v; Sá niektorzy ktorychem doświadczył przyiáŕni. *CiekPotr* 7.

doświadczyć u kogo (1): Záwłze prawdy v tego [*Niemierskiego*] ná włzem doświadczyłcie *PaprPan* P4.

doświadczyć w czym (1): Myłłę czo mam wczynić w tey mey omyłnołci A iakoby doświadczyć w tym łprawiełliwołci [!] *RejJóz* I2.

Ze zdaniem dopełnieniowym (2): ále łie nam nigdy nic dziwnego áni niepodobnego zdáć nie bęďzye/ gďychmy iuŕ doświadczyli Bogá łwego/ iŕ włzechmogácy iełt *RejPos* 270v; *GostCast* 68.

2. Doznać, zaznać, odczuć, przeŕżyć (36) : Rozumiem Pángraczy Ze łię zemná obęďzielł lepiej, niŕlim teraz Doświadczył *CiekPotr* 37.

doświadczyć czego (31): Koŕdy cŕłowiek bywa medrłzy/ Gďy mnogich rzeczy doświadczy *BierEz* L4v; *HistJóz* Bv; *RejPs* 27v, 42v; *RejWiz* 95; *BielKron* 80, 401; iŕ oni niedołtátku á vbołtwa nigdy niedoświadczyli *KwiatKsiáŕ* C; *Mącz* 448d; *RejAp* 190v; *RejZwierc* 257v; *BudBib Sap* 18/25; *PaprPan* H, X4v; *NiemObr* 21; *Phil* F; włpominaycie ná głody náłze/ [...] ktorychełcie łami doświadczyli. *LatHar* 604; *WujNT* 501; *CiekPotr* 62; *CzahTr* C4, G3, K3v; Doświadczy ten niełcŕęłnik gniewu iádu mego. *GostCast* 62. *Cf doświadczyć czego z czego; czego na kim; czego po kim; czego czym na kim;* »doświadczyć (sam) na sobie«, »doświadczyć złego i dobrego«.

doświadczyć czego z czego (1): gďym z łwycł błęďow przykrołci doświadczył *GrabowSet* Tv.

doświadczyć czego na kim (5): Galienus łwiadczy/ iŕ łam tego na łobie doświadczył. *FalZioł* V 4. *Cf doświadczyć czego czym na kim,* »doświadczyć (sam) na sobie«.

doświadczyć czego po kim (1): Wízák tego Białogłowcy po nim [J. Radeckim] doświádłzyli *PaprPan* X4v.

doświadczyć czego czym na kim (1): Czegom też y ia łam ná łobie włáfną experientiá doświadczył *StryjKron* A6.

Ze zdaniem dopełnieniowym (3): tzom ij iá doświátłłyl/ ijże żydowie przez nienáwiłtz łiebie ij łwoie potomki okrutny^m potępienijm zatracili. *OpecŻywList* Cv; *KochPieś* 7; łam tego doświadczył wczorá/ łáko głowá byłá chorá: Gdy łye winem nápułzyłá *PudłFr* 21.

Zwroty: »doświadczyć (sam) na sobie« [szyk zmienny] (5): *FalZioł* V 4; Abowiem ielłize łtare ludzie dla tego mędrłzymi łádzijemy być [...] iż przez długie życie y náłobię wiele rzeczy doświátczłeli *KwiatKsiąż* H4; *StryjKron* A6; *NiemObr* 172; *CzahTr* C2.

»doświadczyć złego i dobrego« (1): Zwiedzi ziemie narodow połtronnych/ á doświadczy między ludźmi złego i dobrego [*bene enim et male in hominibus tentabit*]. *BibRadz Eccli* 39/5.

Szereg: »doznać i doświadczyć« (2): *RejZwierc* 257v; áby łię temu Krołowi [...] nie łmieli łprzełwiáć/ [...] niechłali gniewu iego łpráwiłdiwego [...] doznać y doświadczyć. *NiemObr* 21.

»skusić y doświadczyć« (1): Experiar et tentabo omnia, Chce mi łie skusić y doświádzczić włzego. *Mącz* 448d.

W przén [czego] (2) : Przeto Pánie łmiłuy łię [...] á nie day mi doświadczyć oney wieczney noczy. *ArtKanc* P15v.

Zwrot: bibl. »doświadczyć ręki bożej« (1): Oto łi trzye mężowie łwięłi/ á prawđziwi łłudzy Boży tu łpołu łá złáczłeni/ ábowiem káždy z nich doświadczył ręki Bozey *BibRadz Ez* 14/14 *marg.*

3. Oświadczyć, dać świadectwo czemu; udowodnić, stwierdzić (9) :

doświadczyć czego (7): Iezli tego niedośwáya[ł]łłyl/ będziefz wynien łmyerci. *March*² D2v, D2v [2 r.], D3; á ielłize tey prawdy doświádłzyłz/ ciebie iáko zá oycá będe łiáłá *HistAl* A4; *PaprPan* Q. *Cf doświadczyć czego czym.*

doświadczyć czego czym (1): iż wiatr ielł potrzebnieyłzy człowieczemu żywotu, Czego doświátcem ł dowodem y znakiem. *GlabGad* F4v.

Ze zdaniem dopełnieniowym (1): łedi łpowiednik mamu [*cudzołožnikowi*] vłtawic yawná pokutę ktorá ma czynić przed ludzmy/ dla tego aby doświátczłł że łię iuz vłnał *SeklKat* X3.

Zwrot: »o występek doświadczyć [na kogo kim]« (1): Vłtáwiliłmy iż o pienádze [...] ták też o włzeláki wylłtępek krzełłáńin nie doświadczy ná żydá iedno drugim żydem a krzełłáńinem *UstPraw* I4v.

Synonimy: 1. doznać, pokusić, skosztowác, skusić, spróbować, wględac, wiedzieć, wybadać, wywiedzieć się; 2. doznać; 3. dopatrzeć, ogládac, poznać.

Formacje pochodne cf ŚWIADCZYĆ.

Cf 1. DOŚWIADCZENIE, DOŚWIADCZONY